

Prof. dr. Enis Omerović

Univerzitet u Zenici

Pravni fakultet

enis.omerovic@unze.ba

UDK 323.14: 341.645(497.1)“1992/1995”

Izvorni naučni rad

“ETNIČKO ČIŠĆENJE” – NAJAVA GENOCIDA, NJEGOVO SREDSTVO I CILJ?

Sažetak: Cilj rada je analizirati pravnu prirodu i konceptualne granice termina “etničko čišćenje” u međunarodnom pravu, posebno kroz njegovu primjenu u dokumentima Ujedinjenih nacija tokom oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini. Rad nastoji utvrditi da li “etničko čišćenje” predstavlja samostalan međunarodni zločin, formu genocida, eufemizam za genocid, ili oblik progona kao zločina protiv čovječnosti. Istraživanje se zasniva na analizi primarnih međunarodnopravnih izvora, rezolucija Vijeća sigurnosti i Generalne skupštine UN, izvještaja Komisije eksperata UN, Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, te presuda i nalaza Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (ICTY) i Međunarodnog suda u Hagu (ICJ). Metodološki okvir uključuje normativnu analizu, komparativnu analizu sudske prakse i kritičku interpretaciju pojmova *actus reus* i *mens rea* relevantnih međunarodnih zločina. Analiza pokazuje da je termin “etničko čišćenje” historijski korišten kao politički i deskriptivni izraz, naročito u prvim reakcijama UN na teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava u Bosni i Hercegovini. Komisija eksperata UN i ICTY prepoznala je da prakse koje se označavaju kao “etničko čišćenje” obuhvataju širok spektar djela: ubistva, mučenja, seksualno nasilje, prisilna premještanja i deportacije, što korespondira sa zločinima protiv čovječnosti, a u određenim okolnostima može doseći nivo genocida. Međunarodni sud u Hagu utvrdio je da izraz nema zasebno i samostalno pravno značenje u okviru Konvencije o genocidu, te da kvalifikacija “etničkog čišćenja” kao genocida ovisi o postojanju posebne namjere uništenja grupe kao takve. Praksa Tribunala, posebno u predmetima *Nikolić*, *Mladić*, *Karadžić* i *Krstić*, pokazuje da “etničko čišćenje” može biti dokaz genocidne namjere, ali i da u brojnim slučajevima predstavlja progon kao zločin protiv čovječnosti, a ne genocid. “Etničko čišćenje” ne

predstavlja samostalan međunarodni zločin prema važećem međunarodnom pravu. Njegova kvalifikacija isključivo zavisi od sadržaja konkretnih radnji i posebne namjere počinitelja. U nekim slučajevima ono može biti oblik ili dokaz genocida, dok u drugima predstavlja progon ili druge zločine protiv čovječnosti. Odnosni izraz ostaje “pokretan” i konceptualno nestabilan, što stvara izazove za jasno pravno razgraničenje i buduće normativno uobličavanje.

Ključne riječi: etničko čišćenje, genocid, zločini protiv čovječnosti, Međunarodni sud u Hagu (ICJ), Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (ICTY).

“ETHNIC CLEANSING” – A PRELUDE TO GENOCIDE, ITS INSTRUMENT AND ITS AIM?

Abstract: The aim of this paper is to analyse the legal nature and conceptual boundaries of the term “ethnic cleansing” in international law, with particular attention to its application in the United Nations documents during the armed conflict in Bosnia and Herzegovina. The paper seeks to determine whether “ethnic cleansing” constitutes an autonomous international crime, a form of genocide, an euphemism for genocide, or a form of persecution as a crime against humanity. The research is based on an analysis of primary international legal sources, including the UN Security Council and the General Assembly resolutions, reports of the UN Commission of Experts, the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, and the judgments and findings of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) and the International Court of Justice (ICJ). The methodological framework includes normative analysis, comparative analysis of judicial practice, and critical interpretation of the concepts of *actus reus* and *mens rea* of the relevant international crimes. The analysis demonstrates that the term “ethnic cleansing” has historically been used as a political and descriptive expression, particularly in the initial UN responses to gross violations of international humanitarian law in Bosnia and Herzegovina. The UN Commission of Experts and the ICTY recognised that practices labelled as “ethnic cleansing” encompassed a broad range of acts—killings, torture, sexual violence, forced displacement and deportation—which correspond to crimes against humanity and, in certain circumstances, may reach the threshold of genocide. The International Court of Justice determined that the term has no independent legal meaning

within the framework of the Genocide Convention and that the qualification of “ethnic cleansing” as genocide depends on the existence of a specific intent to destroy a protected group as such. The Tribunal’s jurisprudence, particularly in the cases of *Nikolić*, *Mladić*, *Karadžić*, and *Krstić*, illustrates that “ethnic cleansing” may serve as evidence of genocidal intent, but also that in numerous cases it constitutes persecution as a crime against humanity rather than genocide. “Ethnic cleansing” does not constitute an autonomous international crime under contemporary international law. Its legal qualification depends entirely on the nature of the acts carried out and the specific intent of the perpetrators. In some instances, it may amount to a form or evidentiary indicator of genocide, whereas in others it constitutes persecution or other crimes against humanity. The term remains fluid and conceptually unstable, creating significant challenges for precise legal categorisation and future normative development.

Keywords: ethnic cleansing, genocide, crimes against humanity, International Court of Justice (ICJ), International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY)

Uvod

Izraz “etničko čišćenje” zauzima jedinstveno i ambivalentno mjesto u savremenom međunarodnom pravu. Iako se danas široko koristi u političkom, publicističkom i deskriptivnom diskursu, njegovo precizno pravno značenje ostaje nejasno, nedovoljno razgraničeno i konceptualno nestabilno. Prvi put ušao je u širu međunarodnu upotrebu početkom devedesetih godina XX stoljeća kada su organi Ujedinjenih nacija pokušali opisati rasprostranjenja i sistematska kršenja međunarodnoga humanitarnog prava na prostoru bivše Jugoslavije, naročito u Bosni i Hercegovini. Umjesto direktnog pozivanja na obaveze država prema Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, Vijeće sigurnosti i Generalna skupština Ujedinjenih nacija – unatoč postojanju obilja dokaza o genocidnim radnjama – opredijelili su se za korištenje izrazito nepreciznog i normativno neodređenog pojma “etničko čišćenje”.

Upravo ta terminološka nejasnoća otvorila je širok prostor za različita pravna i teorijska tumačenja. U međunarodnopravnoj doktrini “etničko čišćenje” se promatra kao mogući eufemizam za genocid, kao specifična forma progona, kao *modus operandi* genocida, kao indikator postojanja genocidne namjere, pa sve do ideje da je riječ o sasvim novom, zasebnom međunarodnom zločinu. Praksa međunarodnih sudova dodatno je intenzivirala i produbila ovu raspravu. ICTY je u pojedinim predmetima prihvatio mogućnost da politika “etničkog čišćenja” može odražavati genocidnu namjeru, dok je u drugim predmetima zaključio da radnje koje se označavaju ovim izrazom predstavljaju progon kao zločin protiv čovječnosti, a ne genocid. Istovremeno, Međunarodni sud u Hagu u predmetu *Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore* jasno je utvrdio da “etničko čišćenje” nema zasebno i samostalno mjesto u okviru Konvencije o genocidu te da se njegova pravna kvalifikacija može vršiti jedino kroz prizmu elemenata djela propisanih u članu II Konvencije.

U središtu ove naučne i pravne rasprave stoga ostaje pitanje: šta, zapravo, predstavlja “etničko čišćenje” u međunarodnopravnom smislu – eufemizam, dokaz namjere, *modus operandi* genocida, ili progon? Dodatne dileme otvara činjenica da se elementi radnji koje se obično svrstavaju pod “etničko čišćenje” u velikoj mjeri preklapaju s radnjama izvršenja genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina. Te zone preklapanja otežavaju dosljedno normativno razgraničenje, rezultiraju nedostatkom jasnih konceptualnih granica, otežavaju dosljednu primjenu međunarodnoga prava u konkretnim situacijama, ali i utječu na međunarodnu praksu u pogledu odgovornosti država i pojedinaca.

Ovaj rad nastoji sistematično analizirati pravnu prirodu izraza “etničko čišćenje” kroz normativni okvir, praksu organa Ujedinjenih nacija, sudsku praksu ICTY-a i ICJ-a, te savremena i aktuelna komparativna teorijska tumačenja u međunarodnom krivičnom pravu. Poseban naglasak stavljen je na to da li “etničko čišćenje” može predstavljati oblik ili sredstvo genocida, dokaz genocidne namjere ili, naprotiv, predstavlja fenomen koji se može pravilno razumjeti samo kroz postojeće tipologije međunarodnih zločina, odnosno progon kao zločin protiv čovječnosti. Ujedno, rad ispituje i šire implikacije političkog i pravnog izbjegavanja

termina *genocid* u ranim reakcijama međunarodne zajednice na zločine počinjene u Bosni i Hercegovini, te analizira i razmatra kako je taj terminološki izbor utjecao na razvoj međunarodnog prava i mehanizama njegove primjene te na odgovornost država za sprečavanje i kažnjavanje najtežih zločina.

Upotreba i razvoj termina “etničko čišćenje” u praksi Ujedinjenih nacija¹

Iako je Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija u Rezoluciji 819 (1993) ustanovilo da je Međunarodni sud u Hagu (ICJ) u Nalogu od 8. aprila 1993. u predmetu koji se odnosi na primjenu Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (*Bosna i Hercegovina v. Srbija i Crna Gora*) jednoglasno indicirao, kao privremenu mjeru, da vlada Savezne Republike Jugoslavije mora odmah, a u skladu s odredbama Konvencije o genocidu, “poduzeti sve mjere unutar svoje moći da se spriječi izvršavanje zločina genocida”², ni Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, niti Vijeće sigurnosti u svojim odlukama nisu, ni u jednom trenutku, upotrijebili izraz *genocid*, već sintagmu “etničko čišćenje”, koju je, čini se, međunarodna zajednica država i međunarodnih organizacija “radije” prihvatila negoli zločin genocida. Tako je, naprimjer, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija u Rezoluciji 771 (1992) od 13. augusta 1992.³ „snažno osudilo bilo koje kršenje međunarodnoga humanitarnoga prava”, uključujući i ono koje predstavlja praksu “etničkoga čišćenja”.⁴

¹ Ovaj članak predstavlja prilagođenu i proširenu verziju poglavlja iz autorove monografije, E. Omerović, *Genocid nad Bošnjacima: Međunarodnopravna analiza*, Zagreb: Bošnjaci zajedno! – Nacionalna koordinacija Bošnjaka u Hrvatskoj, 2025, 193-202.

² Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 819 (1993) od 16. aprila 1993, preambula.

³ Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 771 (1992) od 13. augusta 1992. usvojena je u odnosu na informacije o kršenjima međunarodnoga humanitarnoga prava na području bivše Jugoslavije.

⁴ Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 771 (1992) od 13. augusta 1992, tačka 2 operativnoga dijela.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija spominje termin “etničko čišćenje” i u svojoj Rezoluciji 780 (1992) od 6. oktobra 1992: “Izražavajući, još jedanput, veliku uzbunu zbog nastavljenih izvještaja o široko rasprostranjenim kršenjima međunarodnoga humanitarnoga prava, koje se izvršava unutar područja bivše Jugoslavije, a naročito u Bosni i Hercegovini, uključujući izvještaje o masovnim ubijanjima i nastavku prakse ‘etničkoga čišćenja’”⁵, kao i u Rezoluciji 836 (1993) od 4. juna 1993: “Potvrđujući još jedanput da je bilo koje zauzimanje teritorije nasilnim putem ili bilo koja praksa ‘etničkoga čišćenja’ protupravna i potpuno neprihvatljiva.”⁶

Etničko čišćenje (eng. *ethnic cleansing*) izraz je ili sintagma koja, čini nam se, nije u potpunosti prihvaćena u nauci i praksi međunarodnoga prava kao zaseban međunarodni zločin ili, pak, međunarodno krivično djelo. Riječ je o izrazu koji kolokvijalno opisuje opseg zvjerstava.⁷ Prema našoj spoznaji, ovaj termin su, na razini međunarodne zajednice, prvi put koristile Ujedinjene nacije kako bi se opisali “tragični događaji” koji su se dogodili na prostoru bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), prvenstveno u Bosni i Hercegovini, kada su, tom prilikom, Ujedinjene nacije gruba kršenja ljudskih prava u međunarodnome oružanome sukobu u Bosni i Hercegovini nazvali “etničkim čišćenjem”.⁸ U Rezoluciji usvojenoj 1992. o situaciji u Bosni

⁵ Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 780 (1992) od 6. oktobra 1992, preambula.

⁶ Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 836 (1993) od 4. juna 1993, preambula.

⁷ W. A. Schabas “Whither Genocide? The International Court of Justice Finally Pronounces”, *Journal of Genocide Research*, vol. 9, br. 2, 2007, 183.

⁸ “Druga velika kontroverza odnosi se na pitanje je li etničko čišćenje nastalo u XX. stoljeću. Neki su znanstvenici ukazali na prisilno preseljenje miliona ljudi od strane Asiraca u IX. i VII. stoljeću p.n.e. kao možda na prve slučajeve etničkog čišćenja. Među ostalim navedenim primjerima su masovno pogubljenje Danaca od strane Engleza 1002, pokušaji Čeha da oslobode svoje teritorije od Nijemaca u srednjem vijeku, protjerivanje Jevreja iz Španije u XV. stoljeću i prisilno raseljavanje Indijanaca od strane bijelih doseljenika u Sjevernoj Americi u XVIII. i XIX. stoljeću.” (G. J. Andreopoulos, “ethnic cleansing”. *Encyclopedia Britannica*, 27 January 2025, <https://www.britannica.com/topic/ethnic-cleansing>, prist. 13. april 2025). Nastavno na posljednji upotrijebljeni primjer, R. Lemkin je smatrao raseljavanje

i Hercegovini, Generalna skupština Ujedinjenih nacija “poziva sve države i međunarodne organizacije da ne priznaju posljedice stjecanja područja silom i gnusnu praksu ‘etničkoga čišćenja’”.⁹ Čini se da su organi Ujedinjenih nacija, u pogledu teških kršenja međunarodnoga humanitarnoga prava u Bosni i Hercegovini, imali poteškoće u kategorizaciji i kvalificiranju oblika povrede međunarodnoga prava, odnosno nerijetko su dvojili o kojim se to međunarodnim zločinima radi – ovo naravno navodimo s dozom znanstvenoga sarkazma, budući da je iznimno teško povjerovati da je cijeli *apparatus* Ujedinjenih nacija imao problem činjenično stanje podvesti pod pravnu normu. Uočavamo navedeno i u Rezoluciji Generalne skupštine Ujedinjenih nacija iz 1992. o “etničkome čišćenju” i rasnoj mržnji, u kojoj ovaj organ Ujedinjenih nacija, pozivajući se na prethodnu Rezoluciju

1. bezrezervno osuđuje “etničko čišćenje” i akte nasilja koji proizilaze iz rasne mržnje; 2. snažno odbacuje politike i ideologije koje imaju za cilj promoviranje rasne mržnje i “etničkoga čišćenja” u bilo kojem

američkih domorodaca od strane američkih doseljenika historijskim primjerom genocida. Tako, M. A. McDonnell, A. D. Moses, “Raphael Lemkin as Historian of Genocide in the Americas”, *Journal of Genocide Research*, vol. 7, no. 4, 2005, 501–529. Izraz “etničko čišćenje” također se povezuje s odnosom indonezijskih militanata prema ljudima u Istočnom Timoru, od kojih su mnogi ubijeni ili prisiljeni napustiti svoje domove nakon što su tamošnji građani glasali za neovisnost 1999, te za nevolje Čečena koji su pobjegli iz Groznog i drugih područja Čečenije nakon ruskih vojnih operacija u toj oblasti tokom 1990-ih (Ibid.). A. Bell-Fialkoff drži da su radnje koje opisuju etničko čišćenje stare na neki način koliko i antika. (A. Bell-Fialkoff, “A Brief History of Ethnic Cleansing”, *Foreign Affairs*, vol. 72, no. 3, 1993, 110–121.) Jednako tako, usp. N. M. Naimark, *Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001; P. Ther, *The Dark Side of Nation-States: Ethnic Cleansing in Modern Europe*, New York: Berghahn Press, 2014.

⁹ Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 46/242 od 25. augusta 1992, tačka 8 operativnoga dijela (usp. s tačkom 6 Rezolucije). Zanimljivo je da se radi o specifičnoj pravnoj posljedici za teške povrede kogentnih pravila općega međunarodnoga prava, kako je to definirano u konačnome tekstu Pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela iz 2001, odnosno u Pravilima o odgovornosti međunarodnih organizacija iz 2011. Radi se o posebnoj međunarodnopravnoj obavezi, koja nastaje kao posljedica teškoga kršenja međunarodnoga prava, odnosno njegovih imperativnih normi i pravila ponašanja i koja ima djelovanje na cijelu međunarodnopravnu zajednicu.

obliku; 3. ponovno potvrđuje da su "etničko čišćenje" i rasna mržnja potpuno nekompatibilni s univerzalno priznatim ljudskim pravima i fundamentalnim slobodama; 4. ponavlja svoju osudu onima koji vrše ili naređuju vršenje akata "etničkoga čišćenja" da su individualno odgovorni i da trebaju biti privedeni pravdi; 5. zahtijeva da svi oni koji vrše ili naređuju akte "etničkoga čišćenja" odmah s tim prekinu; 6. poziva sve države da surađuju u eliminiranju svih oblika "etničkoga čišćenja" i rasne mržnje.¹⁰

Čini se da je Generalna skupština Ujedinjenih nacija tek Rezolucijom od 18. decembra 1992. razmatrala "etničko čišćenje" kao oblik zločina genocida.¹¹ S druge strane, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija Rezolucijom 780 (1992) od 6. oktobra 1992.

zahtijeva od Generalnoga sekretara da ustanovi, što je urgentna stvar, nepristranu Komisiju eksperata, koja će ispitati i analizirati dostavljene informacije prema Rezoluciji 771 (1992) i ovoj Rezoluciji, zajedno s informacijama koje Komisija eksperata može dobiti kroz svoje vlastite istrage ili napore, [...] kako bi pružila Generalnome sekretaru svoje zaključke o dokazima grubih kršenja Ženevskih konvencija i drugim kršenjima međunarodnoga humanitarnoga prava, koja su izvršena na području bivše Jugoslavije.¹²

Definicija i pristup Komisije eksperata Ujedinjenih nacija

Komisija eksperata je u svome radu *inter alia* razmatrala i izazov upotrebe termina "etničko čišćenje", pa je stoga pokušala osigurati i njegovu definiciju:

Izraz "etničko čišćenje" je relativno nov. Razmatrano u kontekstu sukoba u bivšoj Jugoslaviji, "etničko čišćenje" znači učiniti područje

¹⁰ Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 47/80 od 16. decembra 1992, tačke 1-6 operativnoga dijela.

¹¹ Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 47/121 od 18. decembra 1992, preambula. Konsultirati i ostale rezolucije ovog organa: 48/153 od 20. decembra 1993, 49/196 od 23. decembra 1994, kao i 50/193 od 22. decembra 1995.

¹² Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 780 (1992) od 6. oktobra 1992, tačka 2 operativnoga dijela.

*etnički homogenim, koristeći silu ili zastrašivanje, kako bi se uklonile osobe odnosne grupe s određenoga područja. “Etničko čišćenje” je protivno međunarodnome pravu. Bazirano na mnogim izvještajima, koji opisuju politiku i praksu, koja je vođena u bivšoj Jugoslaviji, “etničko čišćenje” je provođeno kroz ubijanja, torturu, nezakonita uhićenja i pritvor, vansudske egzekucije, silovanja i seksualne povrede, ograničavanje kretanja civilnoga stanovništva u geto područja, prisilno sklanjanje, raseljavanje i deportaciju civilnoga stanovništva, namjerne vojne napade ili prijetnje napadima na civile i civilna područja, kao i obijesna uništavanja imovine. Ta praksa predstavlja zločine protiv čovječnosti i može biti asimilirana u specifične ratne zločine. Nadalje, ovakve radnje također mogu potpadati pod značenje Konvencije o genocidu.*¹³

Komisija eksperata u Konačnome izvještaju ustvrdila je da je “etničko čišćenje” ciljana politika, koju je ustanovila jedna etnička ili vjerska grupa, kako bi se otklonilo, koristeći nasilne i terorom inspirirane mjere, civilno stanovništvo druge etničke ili vjerske grupe s određenoga geografskoga područja”.¹⁴

Iako je, kako smo naveli, Generalna skupština Ujedinjenih nacija odredila da je “etničko čišćenje” forma genocida, istovremeno navodeći izjavu Specijalnoga izjavitelja Komisije Ujedinjenih nacija za ljudska prava T. Mazowieckoga da se “etničko čišćenje” ne pojavljuje kao posljedica oružanoga sukoba u Bosni i Hercegovini nego radije kao njegov cilj,¹⁵ Vijeće sigurnosti i Generalni sekretar u svojim odlukama nastavljaju s upotrebom ne baš jasne i precizne međunarodnopravne terminologije, više radeći deskriptivni prikaz tadašnjega činjeničnoga stanja nego što su bili voljni koristiti termin genocid.

¹³ Annex I Pismu koje je uputio Generalni sekretar Ujedinjenih nacija Predsjedniku Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, 9. februar 1993, dok. br. S/25274 (1993). Kurzivi autora.

¹⁴ Konačni izvještaj Komisije eksperata, III B – Etničko čišćenje, 27. maj 1994, dok. br. S/1994/674. Konsultirati i Rezoluciju 1994/72 od 9. marta 1994, odnosno Rezoluciju 1996/71 od 23. aprila 1996. Komisije Ujedinjenih nacija za ljudska prava.

¹⁵ Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 47/121 od 18. decembra 1992, preambula.

Koliko je izraz “etničko čišćenje” u tadašnje vrijeme bio nejasan i maglovit u svojoj esenciji potvrđuje i tekst Završne deklaracije Međunarodne konferencije o zaštiti žrtava rata iz 1993.¹⁶ u kojoj se u tački 3. *inter alia* naznačuje: “Mi odbijamo prihvatiti da civilno stanovništvo treba da sve više i sve češće postane osnovna žrtva neprijateljstava i djela nasilja primijenjenoga u toku oružanih sukoba [...] a posebno kada je žrtva odvratne prakse ‘etničkoga čišćenja’.” Također, Svjetska konferencija o ljudskim pravima u Beču (*The World Conference on Human Rights*) usvojila je Posebnu deklaraciju o Bosni i Hercegovini 1993. u kojoj se, *inter alia*, vjeruje da: „praksa etničkoga čišćenja, koja rezultira iz srbijanske agresije protiv muslimanskoga i hrvatskoga stanovništva u Republici Bosni i Hercegovini, konstituira genocid [...]”¹⁷ Jasno je da se odnosni izraz u to vrijeme vezivao za međunarodni oružani sukob na tlu bivše Jugoslavije, odnosno za gruba kršenja ljudskih prava koja su poprimala oblike zločina protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. Kasnije će se ovaj izraz nedvojbeno iskristalizirati, međutim i dalje nedovoljno dostatno da bi odgovarao društvenoj stvarnosti.

Određenje Međunarodnog suda u Hagu

Interesantni su zaključci Međunarodnoga suda u Hagu¹⁸ u Presudi u *Sporu koji se odnosi na primjenu Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (Bosna i Hercegovina v. Srbija i Crna Gora)* od

¹⁶ Međunarodna konferencija o zaštiti žrtava rata održana je u Ženevi od 30. augusta do 1. septembra 1993. Prijevod se može naći u: M. Starčević (prir.), *Izvori međunarodnog humanitarnog prava*, Priručnik za profesionalne vojnike, pravnike i aktiviste Crvenog krsta, Beograd: MKCK, 2002, 587-589. Izvorni tekst pronaći u: International Committee of the Red Cross, *Handbook of the International Red Cross and Red Crescent Movement*, 13. izd., Geneva, 1994, 375-378.

¹⁷ Report of the World Conference on Human Rights (Vienna, 14-25 June 1993), Report of the Secretary-General, UN Doc. A/CONF.157/24 (Part 1), 13 October 1993, 47-48.

¹⁸ Kritičko promišljanje u odnosu na naučavanje Međunarodnoga suda o “etničkome čišćenju” nalazimo u: J. B. Quigley, “The International Court of Justice as a Forum for Genocide Cases”, *The Ohio State University Moritz College of Law, Public Law and Legal Theory Working Paper Series*, br. 102, 2007, 9-12.

26. februara 2007, koji pružaju, s nekoliko aspekata naučavanja, vrlo zanimljiv uvid u relevantni znanstveni problem. Naime, Sud je s tim u vezi ustvrdio da u kontekstu UN-ove Konvencije o genocidu pojam „etničko čišćenje“ nema nikakav pravni značaj i da se u praksi ovaj termin koristio da bi se opisalo stvaranje etnički homogenoga područja upotrebom sile ili zastrašivanjem, s ciljem uklanjanja, s toga područja, osoba koje su pripadnici određenih grupa. Međutim, kako Sud ističe, navedeni pojam nije uključen u Konvenciju o genocidu – “ali treba navesti kako prijedlog iz nacrtu Konvencije – da se u nju uvedu i mjere čiji je cilj da se pripadnici određene grupe natjeraju da napuste svoje domove kako bi izbjegli prijetnje kasnijih okrutnosti – nije prihvaćen”.¹⁹ Ovo bi se, u smislu Konvencije, moglo smatrati samo oblikom genocida ako odgovara ili spada u jednu od kategorija djela zabranjenih članom II Konvencije.²⁰ Drukčije posloženo, da li određena operacija okarakterizirana kao “etničko čišćenje” predstavlja genocid zavisi od toga jesu li ili nisu u tim radnjama sadržana obilježja djela iz čl. II Konvencije o genocidu, kao i od postojanja namjere da se uništi grupa kao takva.²¹ Sud, također, vrši usporedbu između namjere “etničkoga čišćenja” i namjere zločina genocida. Namjera koja karakterizira genocid ima za cilj fizičko ili biološko potpuno ili djelimično uništenje grupe kao takve, dok namjera “etničkoga čišćenja” ne mora nužno značiti i uništenje te grupe niti je uništenje automatska posljedica raseljavanja.²² I Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (ICTY), u više navrata, razmatrao je ovo pitanje. Tako su sudska vijeća Tribunala u dva predmeta utvrdila da politika “etničkoga čišćenja” u Bosni i Hercegovini ima genocidni karakter.

¹⁹ *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I.C.J. Reports 2007*, p. 43, na str. 122-123, par. 190.

²⁰ *Ibid.*, na str. 123, par. 190.

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*

Praksa ICTY-a: “Etničko čišćenje” kao dokaz genocidne namjere ili kao progon i drugi oblici zločina protiv čovječnosti

Pretresno vijeće ICTY-a u predmetu *Tužitelj v. Dragan Nikolić aka Jenki* utvrdilo je da je “politika etničkoga čišćenja uzela formu diskriminatornih djela ekstremne ozbiljnosti koja namjerava pokazati svoj genocidni karakter”.²³ Dakle, genocidna namjera “može biti izvedena iz politike ‘etničkoga čišćenja’ i čak iz težine diskriminatornih djela [...] što čini da se malo po malo briše granica sa samim genocidom”.²⁴ U predmetu *Tužitelj v. Ratko Mladić i Radovan Karadžić*, u vrijeme dok se još uvijek radilo o jedinstvenom sudskom predmetu, Pretresno vijeće ICTY-a također je ustvrdilo da je “etničko čišćenje” u Bosni i Hercegovini imalo genocidnu prirodu do određenih granica te da karakter djela u pitanju može dozvoliti zaključak o genocidnoj namjeri.²⁵ Nadalje, valja spomenuti i predmet *Tužitelj v. Radoslav Brđanin*, u kojem Pretresno vijeće “ne poriče da etničko čišćenje u izvjesnim okolnostima na kraju može dosegnuti nivo genocida”,²⁶ kao i predmet *Tužitelj v. Radislav Krstić*, u kojem se drži da “postoje značajne sličnosti između politike genocida i politike poznate kao ‘etničko čišćenje’”.²⁷ Radi kontrasta, vrijedi navesti i dva predmeta ovoga Tribunala koja su vrlo znakovita, iz razloga jer možda predstavljaju, bar na generalnoj ravni, dokaz u kojem to pravcu koncept “etničkoga čišćenja” evoluirao. U njima, a prema sudskim vijećima, etničko čišćenje korelira više sa zločinima protiv čovječnosti negoli sa zločinom genocida. Pretresno vijeće ICTY-a stoga

²³ ICTY, *Tužitelj v. Dragan Nikolić*, IT-94-2, Ponovno ispitivanje Optužnice prema Pravilu 61 Pravila procedure i dokaza, 20. oktobar 1995, par. 34.

²⁴ *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Presuda, I.C.J. Reports 2007, p. 43, Izdvojeno mišljenje *ad hoc* sudije Mahiou, par. 85.

²⁵ ICTY, *Tužitelj v. Radovan Karadžić i Ratko Mladić*, IT-95-5/18, Pretresno vijeće, Ponovno ispitivanje Optužnice prema Pravilu 61 Pravila procedure i dokaza, 11. juli 1996.

²⁶ ICTY, *Tužitelj v. Radoslav Brđanin*, IT-99-36-T, Pretresno vijeće, Presuda, 1. septembar 2004, par. 977, n. 2455.

²⁷ ICTY, *Tužitelj v. Radislav Krstić*, IT-98-33-T, Pretresno vijeće, Presuda, 2. august 2001, par. 562.

se u predmetu *Tužitelj v. Blagoje Simić et al.* opredijelilo za zaključak da su i deportacija i prisilno premještanje u bliskoj vezi s pojmom “etničkoga čišćenja”.²⁸ Drugi predmet od značaja je *Tužitelj v. Milomir Stakić*, u kome je konstatirano da se “mora napraviti jasna razlika između fizičkoga uništenja i pukoga razbijanja grupe. Protjerivanje cijele grupe ili dijela grupe samo po sebi ne čini genocid.”²⁹ U ovome smislu valjalo bi načiniti usporedbu s Presudom ICTY-a u predmetu *Tužitelj v. Zoran Kupreškić et al.* u kojoj je Pretresno vijeće raspravljalo o *progonu*, najtežem zločinu iz skupine zločina protiv čovječnosti. Prema tome stanovištu, ako se ubijaju pripadnici distinktivne grupe s ciljem njezina protjerivanja s određenoga područja, a ne s ciljem uništavanja grupe kao takve, otuda se radi o progonu, a ne o zločinu genocida.³⁰

*Progon je samo jedan korak udaljen od genocida – najodvratniji zločin protiv čovječnosti – gdje je namjera za progon gurnuta do svojih krajnjih granica kroz ostvarenje fizičkoga uništenja skupine ili pripadnika skupine. U zločinu genocida krivična namjera je uništiti skupinu ili njezine pripadnike; kod zločina progona, krivična namjera je predstavljena u prisilnoj diskriminaciji skupine ili njezinih pripadnika kroz veliko i sistematično kršenje njihovih fundamentalnih ljudskih prava. U ovome predmetu, prema Tužiteljstvu – i ovo je tačka s čime se Pretresno vijeće slaže – ubijanje muslimanskih civila je primarno bilo usmjereno na protjerivanje skupine iz sela, a ne u uništavanju muslimanske skupine kao takve. Ovo je, dakle, slučaj progona, a ne genocida.*³¹

²⁸ ICTY, *Tužitelj v. Blagoje Simić et al.*, IT-95-9-T, Pretresno vijeće, Presuda, 17. oktobar 2003, par. 133.

²⁹ ICTY, *Tužitelj v. Milomir Stakić*, IT-97-24-T, Pretresno vijeće, Presuda, 31. juli 2003, par. 519.

³⁰ ICTY, *Tužitelj v. Zoran Kupreškić et al.*, IT-95-16-T, Pretresno vijeće, Presuda, 14. januar 2000, par. 751. Z. Kupreškić je bio pripadnik Hrvatskoga vijeća obrane (HVO) na području Ahmića (Izmijenjena i dopunjena optužnica, 9. februar 1998, par. 12). Optužen za progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, ubistvo, nečovječna djela (zločini protiv čovječnosti) te za ubistvo, okrutno postupanje (kršenje zakona ili običaja ratovanja). Nakon osuđujuće prvostepene presude, oslobođen krivnje Presudom Žalbenoga vijeća dana 23. oktobra 2001.

³¹ Ibid.

Prema ICJ-u,

nije dovoljno da su pripadnici skupine meta napada iz razloga pripadnosti toj skupini, odnosno iz razloga diskriminatorne namjere počinitelja djela. Potrebno je [...] da djela navedena u čl. II moraju biti izvršena s namjerom da se uništi skupina kao takva, u cijelosti ili djelimično. Riječi “kao takva”³² naglašavaju namjeru da se uništi zaštićena skupina.³³

No, povrh svega, čini se da je između genocida i progona vrlo tanka linija.³⁴

Actus reus i mens rea: Konceptualna preklapanja genocida i “etničkog čišćenja”

Danas u teoriji međunarodnoga krivičnoga prava ostaje nejasno, s obzirom na to da, kako smo i analizirali, postoje različiti stavovi o ovome pitanju – da li termin “etničko čišćenje” predstavlja eufemizam za zločin genocida, ili je “etničko čišćenje” oznaka za posebnu formu, nerijetko i blažu formu ili oblik zločina genocida, ili se “etničko čišćenje” pojavljuje kao konačni cilj³⁵ zločina genocida ili, naposljetku, “etničko čišćenje” predstavlja sinonim za progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, što pripada skupini zločina protiv čovječnosti, a nikako zločinu genocida.³⁶

³² Usp. ICTY, *Tužitelj v. Radoslav Brđanin*, IT-99-36-T, Pretresno vijeće, Presuda, 1. septembar 2004, par. 698-699.

³³ *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43, par. 187.

³⁴ Iako se oba zločina mogu manifestirati kroz slične oblike ponašanja – kao što su ubistva, mučenja i deportacije – osnovna razlika leži u cilju počinitelja. Kod progona, radi se o teškoj povredi temeljnih prava zasnovanoj na diskriminaciji. Kod genocida, namjera mora biti usmjerena na uništenje određene skupine – u cijelosti ili djelimično – kao takve. Ta razlika u namjeri čini razgraničenje suštinskim.

³⁵ Cilj ratova na Balkanu bio je “*stvaranje etnički čistih teritorija*”. Svi počinjeni zločini, “presuđeni ili nepresuđeni, bili su u funkciji ovog ratnog cilja i kao takvi bili su samo *oruđe* za postizanje pomenutog cilja”. (Z. Seizović, *Studije holokausta i genocida*, Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 2021, 65.)

³⁶ U nekim analizama, poput one koju nudi Z. Seizović, neprecizna sintagma “et-

Ako se slijedi zapažanje i određenje Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, onda valja kazati da je, u slučaju zločina genocida, *actus reus* predstavljen u fizičkome uništavanju određene grupe kao takve, a u slučaju “etničkoga čišćenja”, u “čišćenju” okupiranoga područja od stanovništva koje ne pripada određenoj nacionalnoj, etničkoj, rasnoj ili vjerskoj grupi. Uspoređujući, dakle, navedeni objektivni ili materijalni element zločina genocida i “etničkoga čišćenja”, može se istaknuti da ne postoji razlika između navedenih pojava društvene stvarnosti i da “etničko čišćenje” ne može biti neovisan i poseban međunarodni zločin, već radije određena forma (akt/radnja) zločina genocida.³⁷ No, postoji i drukčiji pogled u međunarodnome pravu koji smatra da “etničko čišćenje” nije ništa drugo no dokaz namjere (*dolus*) zločina genocida, imajući u vidu fakt da se ovaj zločin može dokazati i posredno, tj. dokaz genocidne namjere derivira iz jedinstvenoga obrasca djelovanja na određenome području.³⁸ Zločin genocida mora biti usmjeren prema uništavanju grupe kao takve, uključujući postojanje namjere da se potpuno ili djelimično uništi određena grupa. Slično razumijevanje može se koristiti i kod “etničkoga čišćenja” čiji je *actus reus* u eliminiranju, s okupiranoga područja, ljudi koji ne pripadaju određenoj etničkoj, nacionalnoj ili vjerskoj skupini. Čini se da postoji dvojba u pogledu mišljenja da politika “etničkoga čišćenja” ima za cilj eliminiranje stanovništva s okupiranoga područja bez preciznoga određivanja ciljane skupine i bez bilo kakve jasne namjere njihova uništenja kao skupine. Bilo bi vjerovatno racionalnije uočiti da izraz “etničko čišćenje” predstavlja dokaz namjere, koja znamo da predstavlja jedan od konstitutivnih elemenata pravnoga određenja pojma genocida.

ničko čišćenje” u kontekstu činjenja međunarodnih zločina u Bosni i Hercegovini od 1992. koristila se, čini se, “tendenciozno, jer da je korišten termin genocid, to bi moralo rezultirati reakcijom međunarodne zajednice (Ujedinjenih nacija), temeljem obaveze iz Glave VII Povelje Ujedinjenih nacija, što se očigledno željelo izbjeći. Umjesto korištenja pravnog i preciznog vokabulara, korišten je laički koji je za posljedicu imao trogodišnje kašnjenje intervencije međunarodne zajednice.” (Ibid., 64.)

³⁷ Usp. s tvrdnjom da se “krivična djela etničkoga čišćenja uz postojanje genocidne namjere smatraju krivičnim djelima genocida.” (S. Nogo, *Međunarodno krivično pravo*, Beograd: Catena Mundi, 2016, 103.)

³⁸ Za šire v. E. Omerović, *op. cit.*, 242 *et seq.*

Stoga bi se, a na osnovu svega iznijetoga, najispravnije bilo opredijeliti za stajalište da se “etničko čišćenje”, u konačnici, ne može smatrati novim zločinom u međunarodnome pravu, koji posjeduje svoje specifične sastavne elemente, određenja i karakteristike. Zapravo, definiranje “etničkoga čišćenja” kao zločina po međunarodnome pravu zasigurno bi unijelo svojevrsnu pometnju u redovima međunarodnih zločina u užem smislu (genocid, zločini protiv *čovječnosti*, ratni zločini, agresija), budući da i na sadašnjem stepenu pravnoga uređenja postoji izvjesno preklapanje radnji izvršenja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina.

Savremena tumačenja i potencijalni normativni razvoj

Ipak, s druge strane, čini se da dvojba o tome da li se „etničko čišćenje“ više približava zločinu genocida negoli zločinima protiv čovječnosti (naročito zločinu progona) leži u razrješenju dva druga pitanja: da li jedna od osnovnih značajki zločina genocida predstavlja fizičko, tj. biološko uništenje zaštićene skupine ljudi ili ovaj zahtjev nije obligatoran³⁹ te da li prisilno raseljavanje stanovništva predstavlja radnju izvršenja genocida? Naime, svojedobno je Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u svome čl. 141. predviđao prisilno raseljavanje stanovništva kao radnju izvršenja zločina genocida.⁴⁰ Premda je Pretresno vijeće ICTY-a u predmetu *Tužitelj v. Radislav Krstić*, a u pogledu genocida na području Srebrenice, držalo da su radnje genocida ograničene samo na ubijanje vojno sposobnih bošnjačkih muškaraca i dječaka⁴¹, odnosno da Tribunal prisilno raseljavanje bošnjačkoga

³⁹ Za više u: E. Omerović, *op. cit.*, 191-192.

⁴⁰ Glava XVI, čl. 141. Krivičnoga zakona SFRJ, “Službeni list SFRJ”, br. 44/76-1392, 36/77-1478, 56/77-1982, 34/84-895, 37/84-933, 74/87-1743, 57/89-1441 i 3/90-63.

⁴¹ Sudsko vijeće nalazi da se “kroz cijelu ovu Presudu izraz ‘vojno sposoban’ koristi kako bi se opisala skupina muškaraca koji su zarobljeni i smaknuti nakon zauzimanja Srebrenice. Upotreba toga izraza nije potpuno tačna, budući da su u tu skupinu uključeni i dječaci nekoliko godina mlađi, kao i muškarci nekoliko godina stariji, i time izlazili iz starosnih granica za ‘vojno sposobne’ muškarce. Slijedom toga, taj izraz treba shvatiti u njegovu najširem, a ne tehničkome smislu, kao izraz koji

civilnoga stanovništva (žene, djeca, starije osobe) iz ove sigurne zone Ujedinjenih nacija nije okarakterizirao kao radnju zločina genocida, ipak je ono zaključilo da su “snage bosanskih Srba znale, u momentu kada su odlučile da pobiju sve vojno sposobne muškarce, da će ta ubijanja, u sprezi s prisilnim premještanjem žena, djece i staraca, neizbježno za posljedicu imati fizički nestanak bosansko-muslimanskog stanovništva u Srebrenici”.⁴² I Pretresno vijeće ICTY-a u predmetu *Vidoje Blagojević* usvaja ovaj pristup:

*Pretresno vijeće konstatira da su snage bosanskih Srba ne samo znale da će ubijanje muškaraca, kombinirano s prisilnim premještanjem žena, djece i starijih ljudi, za neizbježnu posljedicu imati fizički nestanak stanovništva Srebrenice bosanskih Muslimana, nego su nedvosmisleno namjeravale da tim djelima fizički unište ovu skupinu.*⁴³

Otuda će biti zanimljivo pratiti daljnji razvoj relevantnoga koncepta. Jednako tako, biće znakovito slijediti buduću sudsku ali i praksu država, koja će ili potvrditi ili opovrgnuti stanovište ICTY-a izraženo u predmetu *Tužitelj v. Simić et al.* koji možda ilustrira da „etničko čišćenje“, kao takvo, polako dobija svoje međunarodnopravne obrise u smislu svojega jedinstvenoga pojmovnoga određenja. S ovim u vezi valja promatrati i odredbu Konvencije Afričke unije za zaštitu i pružanje pomoći interno raseljenim osobama u Africi iz 2009. (Kampala Konvencija), koja zabranjuje “raseljavanje utemeljeno na politikama rasne diskriminacije ili drugim sličnim praksama s ciljem / ili koje rezultiraju u mijenjanju etničke, vjerske ili rasne kompozicije stanovništva”,⁴⁴ što moguće slijedi

obuhvata muškarce i dječake koje su vlasti bosanskih Srba široko definirale kao osobe vrlo blizu starosnoj skupini vojno sposobnih muškaraca.” (ICTY, *Tužitelj v. Radislav Krstić*, IT-98-33-T, Pretresno vijeće, Presuda, 2. august 2001, 1-2, ft. 83). Usp. Sud Bosne i Hercegovine, *Tužiteljstvo Bosne i Hercegovine v. Stupar Miloša et al.*, X-KR-05/24, Prvostepeno vijeće, Presuda, 29. juli 2008.

⁴² ICTY, *Tužitelj v. Radislav Krstić*, IT-98-33-T, Pretresno vijeće, Presuda, 2. august 2001, par. 595.

⁴³ ICTY, *Tužitelj v. Vidoje Blagojević i Dragan Jokić*, IT-02-60-T, Pretresno vijeće, Presuda, 17. januar 2005, par. 677.

⁴⁴ Čl. 4 (4) (a) Konvencije Afričke unije za zaštitu i pružanje pomoći interno raseljenim osobama u Africi, usvojenoj u Kampali, Uganda (Konvencija iz Kampale), 23. oktobra 2009, na snazi od 6. decembra 2012. Zvanični tekst međunarodnoga ugovora

rezon ICTY-a iz 2003. Pitanje je da li upravo takva pravna rasuđivanja trebamo uzeti s posebnom pažnjom, jer odražavaju jedno novo stanovište u pogledu “etničkoga čišćenja”, odnosno *odmicanje od zločina genocida* ka *zločinima protiv čovječnosti (naročito zločinu progona)*. No, čini se da unificiranje značenja relevantnoga pojma neće biti lak zadatak, budući da se radi o, nazovimo, konceptu, koji je po svojoj naravi i odlikama, za svrhe međunarodnoga prava, vrlo pokretan (eng. *floating*), promjenjiv i, još uvijek, vrlo nestabilan u smislu svojega određenja.⁴⁵

Napokon, čini se da ovdje imamo srodnu situaciju kao i kod silovanja i drugoga seksualnoga nasilja u smislu njihove kvalifikacije, odnosno podvođenja pod određeni međunarodni zločin, uz bitnu razliku da “etničko čišćenje” nije čak ni pravni pojam niti je samostalni međunarodni zločin prema pozitivnom pravu, već njegova “pravna kvalifikacija” ovisi o dokazima o genocidnoj ili progoniteljskoj namjeri. Stoga, ako se “etničko čišćenje” vrši s genocidnom namjerom, nesporno je da u tome slučaju opis činjeničkoga stanja odgovara zločinu genocida.⁴⁶

Zaključak

Analiza geneze, upotrebe i pravne kvalifikacije termina “etničko čišćenje” pokazuje da je ovaj izraz, posebno u kontekstu oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini, funkcionirao prije svega kao politički i diplomatski eufemizam za radnje koje su, prema svojoj strukturi, intenzitetu, jedinstvenom obrascu djelovanja i genocidnoj namjeri nosilaca politike, u potpunosti odgovarale obilježjima zločina genocida. Izbjegavanje upotrebe pravno jasnog pojma genocida u prvim reakcijama

dost. na: <https://au.int/en/treaties/african-union-convention-protection-and-assistance-internally-displaced-persons-africa> (prist. 7. juni 2025).

⁴⁵ Ovome svjedoči još uvijek prisutno stavljanje ove sintagme pod znake navoda.

⁴⁶ “Da je etničko čišćenje genocid slijedi iz nekih odluka najviših nacionalnih sudova (npr. Njemački vrhovni sud u predmetima *Jorgić*, *Kušlić* i *Sokolović*).” (B. Pavišić, T. Bubalović, *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2013, 78, ft. 275.) Usp. N. Cigar, *Genocide in Bosnia: The Policy of Ethnic Cleansing*, College Station: Texas A&M University Press, 1995.

međunarodne zajednice, uprkos postojanju obilja dokaza o radnjama iz člana II Konvencije o genocidu, rezultiralo je namjernim normativnim zamagljivanjem stvarnog karaktera zločina. Upotreba izraza “etničko čišćenje” time nije odražavala pravnu prirodu događaja nego političku volju relevantnih aktera da izbjegnu međunarodne obaveze koje proistječu iz Konvencije o genocidu.

Iako je Komisija eksperata Ujedinjenih nacija nastojala ponuditi definiciju “etničkog čišćenja”, sadržaj radnji koje je navela – ubistva, mučenja, seksualno nasilje, deportacije, prisilna raseljavanja, nezakonita pritvaranja, sistematski napadi na civile – nesporno pokazuje da se radilo o katalogu djela koji se u međunarodnom krivičnom pravu poklapa s radnjama izvršenja genocida. Na području Bosne i Hercegovine ove radnje nisu bile sporadične niti izolirane; naprotiv, činile su dio širokog, koordiniranog i jedinstvenog obrasca, čiji je cilj bio fizičko uništenje, djelimično ili potpuno, bošnjačkog stanovništva s određenih teritorija. Ovaj obrazac djelovanja, potvrđen u brojnim presudama ICTY-a, dodatno ojačava zaključak da “etničko čišćenje” nije predstavljalo blažu formu međunarodnog zločina, nego upravo *modus operandi* genocida, operacionaliziran kroz planske, organizirane i sistematske zločinačke aktivnosti.

Praksa Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju snažno podržava ovakvo razumijevanje. U predmetima *Nikolić*, *Karadžić*, *Mladić* i *Krstić*, Pretresna vijeća eksplicitno su isticale da politika “etničkog čišćenja” može odražavati genocidnu namjeru i da između politike genocida i politike “etničkog čišćenja” postoje “značajne sličnosti”. Nadalje, činjenica da su ubijanja vojno sposobnih muškaraca u Srebrenici, u kombinaciji s prisilnim premještanjem žena, djece i starijih, imala za posljedicu fizičko uništenje bošnjačke zajednice u toj enklavi, jasno pokazuje da su te radnje bile sastavni dio genocidnog projekta, a ne neki zasebni, “blaži” oblik međunarodnog zločina. Premda je Međunarodni sud u Hagu u svojoj presudi iz 2007. zadržao strogo formalističku distinkciju između genocida i “etničkog čišćenja”, sadržaj presude ni na koji način ne isključuje zaključak da je ono što

se u političko-diplomatskom govoru nazivalo „etničkim čišćenjem“ u suštini predstavljalo genocidne radnje, samo opisane terminom koji ne proizvodi pravne obaveze.

Analiza *actus reus* i *mens rea* elemenata dodatno potvrđuje da “etničko čišćenje” u Bosni i Hercegovini nije moguće razumjeti izvan okvira Konvencije o genocidu. Radnje uklanjanja stanovništva, njihovog sistematskog ubijanja, protjerivanja, stvaranja uvjeta nepodnošljivih za opstanak, seksualnog nasilja i masovnih zatočenja nisu predstavljale izolirane zločine, već instrumente ostvarenja šire genocidne politike usmjerene prema uništenju bošnjačke grupe kao takve. Stoga “etničko čišćenje” u bosanskohercegovačkom kontekstu nije tek “dokaz namjere” genocida, nego integralni dio genocidne radnje, politički umekšan u terminološkom smislu, ali materijalno i pravno potpuno prepoznatljiv kao genocid.

Iako savremena doktrina još uvijek raspravlja o tome da li bi “etničko čišćenje” trebalo normativno uobličiti kao samostalan međunarodni zločin, čini se da bi takav pristup samo zamaglio jasne granice između postojećih kategorija. U konkretnom slučaju Bosne i Hercegovine takvo normativno uobličavanje imalo bi i negativan efekt. Predstavljalo bi udaljavanje od jasnog imenovanja onoga što je izvršeno – genocida počinjenog kroz operacionalizirani obrazac nasilja koji se u diplomatskoj i terminologiji Ujedinjenih nacija prikrivao izrazom “etničko čišćenje”.

Popis izvora i literature

- Omerović, E., *Genocid nad Bošnjacima: međunarodnopravna analiza*, Zagreb: Bošnjaci zajedno! – Nacionalna koordinacija Bošnjaka u Hrvatskoj, 2025, 193–202.
- Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 819 (1993) od 16. aprila 1993.
- Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 771 (1992) od 13. augusta 1992, usvojena u odnosu na informacije o kršenjima međunarodnoga humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije.

- Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 771 (1992) od 13. augusta 1992.
- Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 780 (1992) od 6. oktobra 1992.
- Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 780 (1992) od 6. oktobra 1992.
- Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 836 (1993) od 4. juna 1993.
- Schabas, W. A., “Whither Genocide? The International Court of Justice Finally Pronounces”, *Journal of Genocide Research*, vol. 9, br. 2, 2007.
- G. J. Andreopoulos, “*Ethnic Cleansing*”, Encyclopedia Britannica, 27 January 2025, <https://www.britannica.com/topic/ethnic-cleansing>, pristup 13. april 2025.
- McDonnell, M. A., Moses, A. D. “Raphael Lemkin as Historian of Genocide in the Americas”, *Journal of Genocide Research*, vol. 7, no. 4, 2005, 501–529.
- Bell-Fialkoff, A., “A Brief History of Ethnic Cleansing”, *Foreign Affairs*, vol. 72, no. 3, 1993, 110–121.
- Naimark, N. M., *Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Ther, P., *The Dark Side of Nation-States: Ethnic Cleansing in Modern Europe*, New York: Berghahn Press, 2014.
- Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 46/242 od 25. augusta 1992.
- Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 47/80 od 16. decembra 1992.
- Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 47/121 od 18. decembra 1992.
- Annex I, pismo Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija Predsjedniku Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, 9. februar 1993, dok. br. S/25274 (1993).

- Konačni izvještaj Komisije eksperata, III B – Etničko čišćenje, 27. maj 1994, dok. br. S/1994/674.
- Starčević, M. (prir.), *Izvori međunarodnog humanitarnog prava, Priručnik za profesionalne vojnike, pravnike i aktiviste Crvenog krsta*, Beograd: MKCK, 2002. Izvorni tekst: International Committee of the Red Cross (1994) *Handbook of the International Red Cross and Red Crescent Movement*, 13. izd., Geneva.
- Report of the World Conference on Human Rights (Vienna, 14–25 June 1993), Report of the Secretary-General, UN Doc. A/CONF.157/24 (Part 1), 13 October 1993.
- Quigley, J. B., *The International Court of Justice as a Forum for Genocide Cases*, The Ohio State University Moritz College of Law, Public Law and Legal Theory Working Paper Series, br. 102, 2007.
- Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I.C.J. Reports 2007.
- ICTY, Tužitelj v. Dragan Nikolić, IT-94-2, Ponovno ispitivanje Optužnice prema Pravilu 61 Pravila procedure i dokaza, 20. oktobar 1995.
- Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Presuda, I.C.J. Reports 2007, p. 43, Izdvojeno mišljenje ad hoc sudije Mahiou.
- ICTY, Tužitelj v. Radovan Karadžić i Ratko Mladić, IT-95-5/18, Pretresno vijeće, Ponovno ispitivanje Optužnice prema Pravilu 61 Pravila procedure i dokaza, 11. juli 1996.
- ICTY, Tužitelj v. Radoslav Brđanin, IT-99-36-T, Pretresno vijeće, Presuda, 1. septembar 2004.
- ICTY, Tužitelj v. Radislav Krstić, IT-98-33-T, Pretresno vijeće, Presuda, 2. august 2001.

- ICTY, Tužitelj v. Blagoje Simić et al., IT-95-9-T, Pretresno vijeće, Presuda, 17. oktobar 2003.
- ICTY, Tužitelj v. Milomir Stakić, IT-97-24-T, Pretresno vijeće, Presuda, 31. juli 2003.
- ICTY, Tužitelj v. Zoran Kupreškić et al., IT-95-16-T, Pretresno vijeće, Presuda, 14. januar 2000.
- Sud Bosne i Hercegovine, Tužiteljstvo BiH v. Stupar Miloša et al., X-KR-05/24, Prvostepeno vijeće, Presuda, 29. juli 2008.
- *Konvencija Afričke unije za zaštitu i pružanje pomoći interno raseljenim osobama u Africi*, usvojena u Kampali, Uganda, 23. oktobra 2009, na snazi od 6. decembra 2012, <https://au.int/en/treaties/african-union-convention-protection-and-assistance-internally-displaced-persons-africa> (prist. 7. juni 2025).
- Seizović, Z., *Studije holokausta i genocida*, Sarajevo: Fakultet političkih nauka, 2021.
- Nogo, S., *Međunarodno krivično pravo*, Beograd: Catena Mundi, 2016.
- “Službeni list SFRJ”, br. 44/76-1392, 36/77-1478, 56/77-1982, 34/84-895, 37/84-933, 74/87-1743, 57/89-1441 i 3/90-63.
- ICTY, Tužitelj v. Radislav Krstić, IT-98-33-T, Pretresno vijeće, Presuda, 2. august 2001.
- Pavišić, B., Bubalović, T., *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2013.
- Cigar, N., *Genocide in Bosnia: The Policy of Ethnic Cleansing*, College Station: Texas A&M University Press, 1995.